

Gavrichenko A., Zolotnikova G. // *Gigiena truda i profzabolevaniya*. – 1981. – № 3. – С. 22–24.

Semenenko M. G., graduate student of History and Social Sciences Ukraine Cherkassy State Technological University (Ukraine, Cherkassy), asdp_ua@bk.ru

Effect of chemicals used in agriculture, the Ukrainian women's health

The article concerns the harmful effects of chemicals on the health of agricultural workers of the USSR and, with this in mind, the government measures for the protection of women's work. Using the source and the then publications on valeology and health, the author presents compelling evidence that the labor process in Soviet agriculture has not always answered the anatomical and physiological and psychological characteristics of the female body, often causing irreparable damage to biological (mainly - reproductive) function.

Keywords: women's work in the USSR, agriculture, chemicals, labor.

Семененко М. Г., аспірант кафедри історії України і суспільних дисциплін, Черкаський державний технологічний університет (Україна, Черкаси), asdp_ua@bk.ru

Влияние химических препаратов, которые использовались в сельском хозяйстве УССР, на женское здоровье

Статья касается вредного воздействия химических препаратов на здоровье работниц сельского хозяйства УССР и, учитывая это, правительственные меры по охране женского труда. Используя первоисточники и тогдашние публикации по вопросам валеологии и гигиены труда, автор приводит убедительные доказательства того, что трудовой процесс в советском сельском хозяйстве не всегда отвечал анатомо-физиологическим и психологическим особенностям женского организма, нередко нанося непоправимый ущерб биологическим (прежде всего - репродуктивной) функциям.

Ключевые слова: женский труд в УССР, сельское хозяйство, химические препараты, охрана труда.

* * *

УДК 94(477):314

Хвіст В. О., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії і політології, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ), vika_hv@ukr.net

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ НАУКИ У ХХ СТ.

Досліджено наукові погляди вітчизняних учених з історії української демографії в ХХ столітті. Значний внесок у дослідження прогнозування динаміки зростання чисельності населення зробили українські вчені Ю. О. Корчак-Чепурковський, М. В. Птуха, А. П. Хоменко. Здобутки М. В. Птухи, його соратників та учнів розвивають і збагачують вчені Інституту економіки НАН України та ряду інших наукових і навчальних закладів. У 1980–1990-ті роки в Україні набуває розвитку теоретична демографія. Особлива увага приділена аналізу спроб осмислення предмета демографії як системи. Новим та перспективним напрямом стають також дослідження динаміки чисельності українців у світі, етнічний склад населення усієї національної території України – соціальної і змішаної; аналізу розвитку в розміщенні в Україні етнічних меншин. Отож, на початку минулого століття було покладено початок фундаментальним дослідженням проблем народонаселення в Україні, а з проголошенням незалежності демографічна наука розквітла різноманітними новими напрямів.

Ключові слова: демографія, наукові дослідження, демографічна наука, статистика, народонаселення, демореальність, демологія, демопроект, етнодемографія.

Вивчення народонаселення – першочергове завдання демографії, науки, яка досліджує закономірності відтворення населення. Загалом демографія в Україні пройшла тривалий, близько двох століть, період становлення як науки і саме в цей час було нагромаджено чимало оригінальних ідей і систематизовано значний практичний матеріал. Впродовж ХХ століття розвиток демографічної науки продовжується, з'являються серйозні теоретико-методичні праці; вдосконалюється демографічна статистика та методики демографічного аналізу і прогнозування; вводяться в науковий обіг нові

поняття; виокремлюються нові напрями демографічних досліджень, серед яких пріоритетними є етнонаціональні проблеми суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку сучасної України. Аналіз вище означених аспектів розвитку української демографічної науки у ХХ ст. і є метою даної роботи.

На початку ХХ століття в Україні сформувалась ціла когорта вчених-демографів.

Корифеєм демографічної школи в Україні був М. В. Птуха – академік АН УРСР з 1920 року, член-кореспондент АН СРСР з 1943 року. У 1919 році очолив створений з його ініціативи Інститут демографії АН УРСР (1919–1938). У 1940–1950 роках очолював відділ статистики Інституту економіки АН УРСР, у 1944–1952 роках керував Відділенням суспільних наук УРСР.

М. В. Птуха працював над теоретичними і методичними проблемами демографії, яку розглядав як суспільну науку, що вивчає масові явища і процеси соціального життя. Обґрунтував ідею єдиної синтетичної таблиці, в якій були зведені результати вивчення інтенсивності і продовжуваності усіх демографічно значущих явищ і процесів протягом життя покоління. Розробив оригінальну методику побудови коротких таблиць шлюбності, народжуваності, смертності [5; 6; 7].

Видатним демографом був Ю. О. Корчак-Чепурковський – співробітник демографічного Інституту АН УРСР. Він займався розробкою і вдосконаленням демографічної статистики, а також методики демографічного аналізу і прогнозування, вивчення відтворення населення УРСР. Разом з А. П. Хоменком ним видано серію збірників матеріалів про відтворення населення УРСР. Корчак-Чепурковський зробив великий внесок у розробку методів побудови таблиць шлюбності та розлучення, народжуваності, смертності і продовжуваності життя людини. Крім того, ним розроблені методи виміру впливу смертності в окремих вікових категоріях, розрахунків темпів росту чисельності середньої продовжуваності життя, вплив окремих причин смерті на смертність у продуктивному віці, розрахунків темпу зростання чисельності і вікового складу проживаючих у стабілізованому населенні з постійним рівнем міграції, перспективних розрахунків населення з застосуванням комбінованої таблиці доживання вікової інтенсивності міграції та ін. [3].

Вказані проблеми розробляв і А. П. Хоменко, який керував в Україні проведенням Всесоюзного перепису населення 1926 року і на основі її результатів опублікував працю.

Основний напрям наукової діяльності А. П. Хоменка становило вивчення демографічного розвитку і його прогнозування. Значну увагу приділяв дослідженню проблем сім'ї та відтворення населення [15].

Здобутки М. В. Птухи, його соратників та учнів розвивають і збагачують вчені Інституту економіки НАН України та ряду інших наукових і навчальних закладів.

Одним із відомих демографів в сучасній Україні була доктор економічних наук, професор В. С. Стешенко. Значна кількість її праць присвячена концептуально-методологічним принципам демографії як науки [10; 11; 13; 14].

В. С. Стешенко є співавтором праць, в яких багатопланово розкривається суть концепції національної демографії в Україні та демографічних перспектив України в ХХІ столітті [12, с. 3–42].

Свій вклад у розвиток демографічної науки вносить В. Піскунов. Заслуговує уваги його праця «Про предмет–проблему посткласичної демографії, або нотатки до критики абстрактного демографічного мислення» [1; 2]. В ній виділено дві частини. У першій, опублікованій у 21 випуску міжвідомчого збірника наукових праць Інституту економіки НАНУ «Демографічні дослідження», висвітлені певні аспекти характеру сучасної демографії та досягнутого рівня її математизації. У другій, вміщеній у 22 випуску вказаного видання, розглянуті сучасні тлумачення предмета–методу дисциплінарно–інституалізованої демографії та їх наслідки для розвитку демографічного пізнання.

У першій частині праці висвітлюються основи сучасної теоретичної демографії (деммології) як науки про демореальність.

Використовуючи метод полеміки, автор на основі аналізу праць більш як 100 авторів прийшов до висновку про те, що відносно високий, (порівняно з іншими емпіричними суспільними науками) рівень математизації не може розглядатися як показник рівня розвитку демографії: високим рівнем математизації характеризується не демографічне пізнання, а лише технічна обробка первинної демостатичної інформації. В. Піскунов доводить, що немає підстав для твердження про існування у складі сучасного демографічного пізнання окремої демографічної дисципліни – «математичної демографії».

В. Піскунов вказує на неприйнятність тверджень про тотожність понять «статистика населення» і «деммологія», як про це йдеться у працях ряду корифеїв вітчизняної та світової демографії.

У другій частині праці висвітлені основи сучасної теоретичної демографії (деммології) як науки про демореальність. Характеризується загальний стан сучасної дисциплінарної (загалом статистичної) демографії і окремої спроби вийти за її межі за допомогою використання методів соціології та системного аналізу.

Особлива увага приділена аналізу спроб осмислення предмета демографії як системи. Показано, що ці спроби не могли бути досить плідними, оскільки ігнорувалася та обставина, що демореальність як емерджентна властивість – функція суспільної життєдіяльності, характеризується багатьма рівнями буття, а не лише рівнем явищ «демографічної» поведінки індивідів, що входять до складу досліджуваного населення. Робляться висновки, що соціологізація демографічних досліджень не поглиблює демографічне пізнання, оскільки задіяні методи соціології ефективні лише у вивченні «демографічної» поведінки індивідів, що поглиблення досліджень демореальності можливе лише за умови використання теоретичних моделей демореальності.

У статті В. Піскунова і С. Піскунова «Про деякі теоретичні аспекти розвитку деммологічних і демоетнологічних досліджень» [1, с. 178–205] на особливу увагу заслуговує характеристика сучасного стану демографічних досліджень. Автори констатують «... дивну гностичну ситуацію в галузі демографічних досліджень: начебто існує демографія як наука не тотожна демографічній статистиці, видано підручники з «основ» цієї демографії і відповідні «енциклопедичні» довідники, але вся ця вже фактично неосяжна маса «демографічних» текстів створена без використання спеціального демографічного (не демостатистичного)

понятійно–термінологічного апарату. Більш того, ситуація стає просто абсурдною: ще не закінчилося визначення реальних основ «нестатичної» демографії, але вже почалася «приватизація» окремих частин її віртуального предмета (з'явилися не тільки «монографії», присвячені висвітленню «основ» її окремих дисциплін–частин, але й «землевпорядники», котрі створюють проекти–схеми поділу згаданого віртуального предмета–простору на окремі ділянки, до наукової обробки яких мають прикласти сили майбутні фахівці «галузевих» демографічних наук».

Концептуально–настановчий характер мають положення про наявність у демографічній системі двох підсистем: статистики (чисельності та складу) населення та статистики його динаміки (руху). З урахуванням цього визначені шляхи можливого розширення міждисциплінарних досліджень як накопичення наукових матеріалів–передумов сходження від абстрактного до конкретного в пізнанні демореальності.

Багатопланово демографічну ситуацію у сільській місцевості України у 1980–х – першій половині 1990–х років висвітлює О. Рогожин у статті «Сталі територіальні особливості відтворення сільського населення у 1979–1995 рр.» [8, с. 49–70].

Концептуально–методологічний характер має роз'яснення певних понять. По–перше, наведено положення про те, що сутність категорії «народонаселення» традиційно визначається як причинно обумовлена сукупність людей (у її розвитку) певної, відносно цілісної території. По–друге, твердиться, що динамічний аспект розвитку народонаселення відбиває категорія «демопроцес», тобто сукупність процесів, які забезпечують самовідтворення, «тривале існування» людності певної конкретної–історичної якості. По–третє, вказано, що до основних ознак соціалізованого індивіда (члена соціуму) належать якості: фізичного здоров'я (у тому числі психічного і репродуктивного), працездатності, культурно–освітнього і професійного рівня, цілеспрямованості, кооперативності і законслухняності (соціального здоров'я), моральності (духовного здоров'я), нарешті, релігійності. «Тому, – акцентує автор, – до досліджень демопроцесу доцільно застосовувати не лише економічний, а й комплексний – соціо–економічний, соціо–психологічний, водночас соціо–екологічний підхід». Водночас робиться загальний висновок: такий підхід дає можливість досліджувати відтворення населення як відносно автономний природно–соціальний процес, що охоплює сфери виховання, навчання і працевлаштування нового покоління (тобто всі стадії його соціалізації аж до рівня готовності почати «генерувати» у складі сім'ї – протягом приблизно 25–30 років) під визначальним впливом економічних, соціально–психологічних і екологічних процесів (плюс окремі впливові феномени), всю сукупність яких доцільно мати за фактори відтворення населення.

При розгляді питань щодо відтворення населення О. Рогожин вводить поняття «якість нового покоління» (стать, вік, стан здоров'я, форма виховання (сім'я, дошкільний заклад, школа), участь у дитячих організаціях.

Концептуальний характер носять положення О. Рогожина про те, що «узагальнені результати взаємодії демографічних процесів (народжуваності, смертності, шлюбності, міграційного руху, змін складу населення) виявляються на мікро–рівні (в країні, регіоні). Вони є

наслідком дії «механізмів» відтворення на мікро-рівні (в сім'ї і її безпосередньому оточенні), що реалізуються реакціями демографічної поведінки на зміни соціально-психологічних установок (репродуктивних, шлюбних, міграційних) у складній залежності від рівня якості і способу життя в сім'ї під детермінуючим впливом структур вищого порядку: соціальних та ідеологічних стереотипів, макро-економічних і екологічних умов» [8, с. 50].

Теоретично-методичний характер мають положення про територіальну структуру відтворення населення. Її, як вважав О. Рогожин, «...звичайно розглядають лише в аспектах розселення (розміщення) населення у населених пунктах (поселеннях), постійних і тимчасових. Визначають територіальну структуру систем розселення, тобто впорядковану мережу населених пунктів різного рангу, об'єднаних потоками переміщення людей трудового, культурно-побутового і адміністративного призначення».

О. Рогожин дає визначення і поняття «територіальна структура відтворення населення». Він вважає, що це організована сукупність зв'язків щодо репродукції населення, які локалізуються навколо соціальних інституцій і установ, що забезпечують цілісність процесу відтворення – його повний віковий цикл (від народження до працевлаштування і готовності нових поколінь до дітонародження). Ці зв'язки формують функціонуючий механізм відтворення і реалізуються у формі як матеріального, так і духовного (інформаційного) споживання шляхом переміщення як людей (суб'єктів), так і об'єктів (матеріальних і інформаційних послуг) [8, с. 52].

Етнонаціональні проблеми суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку України висвітлені більш як у 300 працях члена-кореспондента НАНУ, доктора історичних наук, професора В. І. Наулка. Вперше вони розкриті у праці «Географічне розміщення народів в УРСР» (1966). У 1991–1995 роках з питання про динаміку етнічного складу населення України в цілому та її регіонах, в XX сторіччі опубліковано 22 праці («Динаміка етнічного складу населення України в XX ст.» (1991), «Український етнос в часі і просторі» (1992), статті про динаміку етнічного складу населення Поділля, Одеси; статті про певні етноси, що проживають в Україні (росіяни, чехи). У 1998 році опублікована праця В. І. Наулка «Хто і відколи живе в Україні».

У тому ж 1998 році опублікована монографія В. О. Романцова «Український етнос на одвічних землях та за їхніми межами (XVIII–XX століття)» [9].

Найважливішим є те, що В. І. Наулко і В. О. Романцов дослідили динаміку чисельності українців у світі, етнічний склад населення усєї національної території України – соціальної і змішаної; значне місце відвели аналізу розвитку в розміщенні в Україні етнічних меншин, особливо росіян, євреїв, поляків, греків, білорусів, болгар, вірменів. У книзі В. І. Наулка «Хто і відколи живе в Україні» ці питання висвітлені на сторінках 33–71, у монографії В. О. Романцова – на сторінках 98–121.

Отож, на початку минулого століття було покладено початок фундаментальним дослідженням проблем народонаселення в Україні, а з проголошенням незалежності демографічна наука розквітла різноманітними новими напрямів.

Список використаних джерел

1. Демографічні дослідження. – К., 1999. – Вип.21.
2. Демографічні дослідження. Міжвідомчий збірник наукових праць Інституту економіки Національної академії наук України. – К., 1999. – Вип.21; К., 2000. – Вип. 22.
3. Корчак-Чепурковський Ю. А. Избранные демографические исследования. – М., 1970.
4. Пискунов В. П., Штещенко В. С. Отношения воспроизводства населения как предмет демографического изучения. – К., 1984.
5. Птуха М. В. Индексы брачности. Этуд по теории статистики населения. – К., 1922.
6. Птуха М. В. Населения Киевской губернии. – К., 1925.
7. Птуха М. В. Очерки по статистике населения. – М., 1960.
8. Рогожин О. Сталі територіальні особливості відтворення сільського населення у 1979–1995 рр. // Демографічні дослідження. – К., 1999. – Вип.21.
9. Романцов В. Український етнос на одвічних землях та їхніми межами (XVIII–XX століття). – К., 1998.
10. Штещенко В. С. Демография в современном мире. – М., 1978.
11. Штещенко В. С. Изучение воспроизводства народонаселения (теоретические проблемы). – К., 1981.
12. Штещенко В., Пискунов В. Питання про концепцію національної демополітики // Демографічні дослідження. – К., 1996. – Вип.18. – С.3–42.
13. Штещенко В., Рудницький В., Стафановський А. Демографічні перспективи України до 2026 року. – К., 1999.
14. Штещенко В. С. Самовоспроизведение народонаселения как предмет демографического изучения // Демоэкономические исследования. Тематический сборник. – К., 1980.
15. Хоменко А. П. Семья и воспроизводство населения. Избранные произведения. – М., 1980.

References

1. Demografichni doslidzhennya. – K., 1999. – Vyp.21.
2. Demografichni doslidzhennya. Mizhvidomchyy zbirnyk naukovykh prats' Instytutu ekonomiky Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy. – K., 1999. – Vyp.21; K., 2000. – Vyp.22.
3. Korchak-Chepurkovskij Ju. A. Izbrannyye demograficheskie issledovaniya. – M., 1970.
4. Piskunov V. P., Steshenko V. S. Otnosheniya vosproizvodstva naseleniya kak predmet demograficheskogo izucheniya. – K., 1984.
5. Ptukha M. V. Indeksy brachnosti. Jetjud po teorii statistiki naseleniya. – K., 1922.
6. Ptukha M. V. Naseleniya Kievskoj gubernii. – K., 1925.
7. Ptukha M. V. Ocherki po statistike naseleniya. – M., 1960.
8. Rohozhyn O. Stali terytorial'ni osoblyvosti vidtvorenniya sil's'koho naselennya u 1979–1995 rr. // Demografichni doslidzhennya. – K., 1999. – Vyp.21.
9. Romantsov V. Ukrayins'kyy etnos na odvichnykh zemlyakh ta yikhnimy mezhamy (XVIII–XX stolittya). – K., 1998.
10. Steshenko V. S. Demografija v sovremennom mire. – M., 1978.
11. Steshenko V. S. Izuchenie vosproizvodstva narodonaseleniya (teoreticheskie problemy). – K., 1981.
12. Steshenko V., Piskunov V. Pytannya pro kontsepsiyu natsional'noyi demopolityky // Demografichni doslidzhennya. – K., 1996. – Vyp.18. – S.3–42.
13. Steshenko V., Rudnyts'kyy V., Stafanovs'kyy A. Demografichni perspektivy Ukrainy do 2026 roku. – K., 1999.
14. Steshenko V. S. Samovosproizvedenie narodonaseleniya kak predmet demograficheskogo izucheniya // Demojekonomicheskie issledovaniya. Tematicheskij sbornik. – K., 1980.
15. Homenko A. P. Sem'ja i vosproizvodstvo naseleniya. Izbrannyye proizvedeniya. – M., 1980.

Khivist V. O., candidate of historical sciences, Assistant Professor of Dept. of History and Political Science National university of life and environmental sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), vika_hv@ukr.net

Some aspects of Ukrainian demographic science in the XX

Studied scientific views on the history of domestic scientists Ukrainian demography in the twentieth century. A significant contribution to the study of the dynamics of forecasting population growth made the Ukrainian scientists Y. O. Korczak-Chepurkovskyy, M. V. Ptukha, A. P. Khomenko. Achievements M. V. Ptukha, his colleagues and students develop and enrich the scientists of the Institute of Economics of NAS of Ukraine and a number of other scientific and educational institutions. In 1980–1990 years in Ukraine is developing theoretical demography. Particular attention is paid to the analysis attempts to understanding the subject of

demography as a system. New and promising research direction are also the dynamics of the Ukrainian in the world, the ethnic composition of the population of the entire national territory Ukraine – social and mixed; analysis of development in Ukraine in placing ethnic minorities. So, early last century was the beginning of a fundamental research on the population in Ukraine and the proclamation of independence of demographic science flourished multiplicity of new areas.

Keywords: demography, research, demographic science, statistics, population, demoreality, demolohiya, demoprocess, etnodemography.

Хвист В. А., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и политологии, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), vika_hv@ukr.net

Некоторые аспекты развития украинской демографической науки в XX в.

Исследованы научные взгляды отечественных ученых по истории украинской демографии в XX веке. Значительный вклад в исследование прогнозирования динамики роста численности населения сделали украинские ученые Ю. А. Корчак–Чепурковский, М. В. Птуха, А. П. Хоменко. Достижения М. В. Птухи, его соратников и учеников развивают и обогащают ученые Института экономики НАН Украины и ряда других научных и учебных заведений. В 1980–1990-е годы в Украине получила развитие теоретическая демография. Особое внимание уделено анализу попыток осмысления предмета демографии как системы. Новым и перспективным направлением становятся также исследования динамики численности украинцев в мире, этнический состав населения всей национальной территории Украины – социальной и смешанной; анализа развития в размещении в Украине этнических меньшинств. Так, в начале прошлого века было положено начало фундаментальным исследованиям проблем народонаселения в Украине, а с провозглашением независимости демографическая наука расцвела разнообразием новых направлений.

Ключевые слова: демография, научные исследования, демографическая наука, статистика, народонаселение, демореальность, демология, демопроцесс, этнодемография.

* * *

УДК 796.5(477)

Чепурда Г. М., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри туризму та готельно–ресторанної справи, Черкаський державний технологічний університет (Україна, Черкаси), anna_chepurda@ukr.net

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЛІСОНАСАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО «ВЕЛИКОГО ПЛАНУ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРИРОДИ»

Досліджено з історичної точки зору специфічні особливості процесу проведення на теренах України в перші повоєнні роки лісонасадження, передбачених «Великим планом перетворення природи».

Встановлено, що відповідно до вищезгаданого плану протягом 1946–1950 рр. на теренах України планувалося здійснити лісовідновлювальні роботи, забезпечивши лісонасади на площі 252 тис. га.

Проаналізовані постанови тодішнього українського радянського керівництва направлені на реалізацію механізмів ефективного впровадження лісонасадження в повенній Україні. Встановлено, що головна робота в плані лісонасадження покладалася, перш за все, на створені у 1949–1950 рр. лісомеліоративні розсадники у системі Мінлісгоспу.

У статті відмічено той факт, що радянською державою в ході реалізації заходів, направлених на впровадження лісонасадження значна увага приділялася й заходам стимулювання робіт зі створення нових лісів.

Ключові слова: «Великий план перетворення природи», колгоспи, лісомеліоративні розсадники, лісонасадження, постанови, радгоспи.

На кінець 40-х років XX ст. існувала нагальна потреба в проведенні ряду заходів направлених на зміну кліматичних умов. Ця потреба була зумовлена як несприятливими кліматичними умовами лісостепової та степової частин СРСР, що негативно впливало на урожайність сільськогосподарських культур, так і у зв'язку з соціально–економічними проблемами, які виникли внаслідок Другої світової війни. Окрім того на цей час вже існувала досить серйозна теоретична та практична база для проведення відповідних заходів.

Все це сприяло тому, що Рада Міністрів СРСР та Центральний Комітет ВКП(б) 20 жовтня 1948 р. прийняли постанову «Про план полезахисних лісонасаджень, впровадження травопільних сівозмін, будівництва ставків

та водойм для забезпечення високих та стійких врожаїв у степових та лісостепових районах Європейської частини СРСР» [1, с. 539].

Ця постанова розпочала процес перетворення природи, була покладена в основу програму наступу на засуху та боротьби за високі й сталі врожаї. Розпочався «Великий план перетворення природи». Документ виявився досить довгий і детальний, у декілька десятків сторінок. Цим документом було окреслено об'єм робіт по створенню держаних та колгоспних полезахисних насаджень, будівництву та відновленню вже існуючих систем зрошення та осушення земельних ділянок з метою їх подальшого використання в сільському господарстві, активному залученню для зрошення півдня України водних потужностей Дніпра, повсюдного запровадження травопільної системи землеробства в колгоспах та радгоспах України з метою створення бази для високо продуктивного сільського господарства.

Над популяризацією «Великого плану перетворення природи» працювали кращі сили з числа публіцистів – газетярів, кінематографістів, художників, композиторів, письменників і поетів. Реалізація великих об'єктів плану здебільшого покладалася на в'язнів ГУЛАГу, а об'єктів місцевого значення – на відповідні органи влади, які часто використовували примусову працю у святково піднесеній формі «народної будови» [2, с. 107].

Велике історичне значення постанови Ради Міністрів СРСР і ЦК ВКП(б) полягає в тому, що воно вказувало шляхи по подоланню посух та підвищенню рівня родючості ґрунтів на величезних територіях країни, «...нужно всем колхозам и совхозам степных и лесостепных районов на основе многолетнего опыта целого ряда научно–исследовательских институтов, передовых колхозов и совхозов, начиная с 1949 года, начать планомерное и широкое внедрение системы агрономических мероприятий по подъему земледелия, основанной на учении известных русских агрономов В. В. Докучаева, П. А. Костычева и В. Р. Вильямса, названной травопольной системой земледелия» [3, с. 31].

Травопільна система землеробства, яка впроваджувалась відповідно до плану перетворення природи, передбачала виконання таких заходів: садіння полезахисних лісових смуг, заліснення ярів, пісків і крутосхилів; садіння захисних лісосмуг по берегах рік, ставків, водойм; правильна організація території з уведенням травопільних польових і кормових сівозмін та раціональне використання землі; правильна система обробітку ґрунту, догляду за посівами і застосування чорних парів, зябу, лушення стерні; посів добірним насінням високоурожайних сортів, пристосованих до місцевих умов; розвиток зрошення на базі використання вод місцевого стоку шляхом будівництва ставків та водойм.

У всебічному комплексі заходів перетворення природи одне з головних місць належало лісонасадженню.

Метою статті є вивчення з історичної точки зору специфічних особливостей проведення на теренах України лісонасадження, передбачених «Великим планом перетворення природи».

Відповідно до плану повоєнної відбудови на Україні протягом 1946–1950 рр. планувалося здійснити лісовідновлювальні роботи, забезпечивши лісопосадки на площі 252 тис. га та проведення робіт з ущільнення розріжених лісонасаджень та впровадження швидкозростаючих порід лісу [4, с. 65].